REINAERT
DE VOS
STIJN STREUVELS

Op wandel met Peter Everaers, antiquaar te Ter Hole

YVAN DE MAESSCHALCK

Begin maart 2021 geven Peter Everaers (afb. 1) en ik elkaar rendez-vous in De Klinge, dicht bij de Nederlands-Belgische grens, in hartje Reynaertland. We wandelen vanaf de Onze-Lieve-Vrouw-Hemelvaartkerk tot aan de Klingedijkstraat, waar een van de Reynaertbanken te pronken staat. Nog voor we die iconische plek bereiken, stel ik Peter een vraag die eigenlijk allang op mijn lippen brandt. Hoe komt iemand ertoe die in 1970 afstudeerde aan de Kweekschool van Oudenbosch en toch jaren voor de klas stond – eerst in Ter Hole, vanaf 1973 in Graauw – antiquaar te worden? Uit zijn meanderende antwoord maak ik op dat de keuze voor het onderwijs niet écht zijn keuze was, maar het resultaat van bepaalde omstandigheden. Er was het idee dat een baan in het onderwijs werkzekerheid verschafte en het feit dat zijn moeder hem aanmoedigde die weg in te slaan. 'Maar eigenlijk lag mijn hart daar niet helemaal en voelde ik me als een vogel in een gouden kooi'. Opmerkelijke woorden die ik al stappend in een notitieboekje probeer op te tekenen.

Maar de punt is eraf en terwijl we plaatsnemen op de bank, probeert Peter uit te leggen hoe hij zich gaandeweg uit het onderwijs heeft losgeweekt en wie hem daarbij behulpzaam is geweest. Een bepalende rol speelde zeker de 'handwerkjuf' Trees Verwilligen, met wie hij tussen de middag in Ter Hole wel eens een praatje sloeg. Zij was de echtgenote van Frans van den Berg, die een antiquariaat – en later ook uitgeverij –

dreef in Hulst.[1] Dankzij haar kwam hij met die merkwaardige, licht excentrieke boekhandelaar in contact en uiteraard met zijn boekhandel die de inspirerende naam 'Merlijn' droeg. Diens liefde voor o.a. het (literaire) boek viel bij Peter in goede aarde. Maar ook lang daarvoor was zijn leeshonger al aangescherpt, onder meer door meester Anton op de lagere school én door een lieftallig buurmeisje dat een abonnement had op het weekblad voor de jeugd 'Donald Duck' en hem weleens van leesvoer voorzag. Hij las gretig de door Alphons Timmermans – geen familie van – bewerkte verhalen over de 'Overwintering op Nova Zembla', 'Michiel de Ruyter' en 'Karel ende Elegast', maar ook navertellingen uit de reeks Oud Goud. Op die manier kwam hij al op vroege leeftijd in contact met de verhalen rond/over Tijl Uilenspiegel, Robinson Crusoë én Reinaert de vos. Dat laatste verhaal deed om geografische redenen een belletje rinkelen: het speelt namelijk in het gebied van de Vier Ambachten en het Waasland, de streek waar Peter zelf gepokt en gemazeld is en waar zijn eigen antiquariaat nog altijd gevestigd is.

Het lijkt wel of de tijd even stopgezet wordt. Als de naam van de meesterverleider valt, terwijl we op een van zijn banken zitten, haalt Peter een boek uit zijn tas tevoorschijn. Even stel ik me voor dat het de afgebeten kop van de onfortuinlijke Cuwaert zal zijn, maar nee, het is voorwaar *De vermakelijke historie van Reinaert de vos*, 'opnieuw verteld door Jan Mens', in de reeks van de 'Margriet'-jeugdbibliotheek, uitgegeven door de Geïllustreerde Pers N.V. in Amsterdam. Het boek heeft een prachtige veelkleurige omslag en bevat schitterende zwart-witvolbladillustraties van Hans Kresse. Met enige trots reikt Peter me het boek aan. 'Het moet ongeveer 1958 of 1959 geweest zijn', aarzelt hij, in het besef dat de tijd niet heeft stilgestaan. 'Rond diezelfde tijd kreeg ik de eerste fabels te lezen, zonder te weten wat een fabel was, natuurlijk. Ook kreeg ik een legpuzzeltje cadeau: 'De ooievaar en de vos''. Het verkeer zoeft inmiddels voorbij en de bank zindert voelbaar.

Het is duidelijk dat we aanbeland zijn bij de boeken die Peter tot het aanleggen van een eigen bibliotheek hebben geïnspireerd. De eerste

'onbewerkte' romans die hij omtrent dezelfde tijd of iets later ooit las waren *De Witte* (1920) van Ernest Claes en *De komst van Joachim Stiller* (1960) van Hubert Lampo. Maar nog inspirerender was voor hem *On the Road* (1957) van Jack Kerouac, het cultboek par excellence dat in de jaren zestig en zeventig nog altijd grote sier maakte. Peter las het tijdens zijn legerdienst (1970-1972), die toen nog zestien maanden in beslag nam. Dan ben je wel een eindje onderweg. Maar de echte openbaring voltrok zich eind jaren zeventig toen hij les volgde in Middelburg om zijn Akte M.O. Nederlands te halen. Hij legde zijn eindexamens evenwel niet af, maar was intussen wel ingewijd in de literatuur door Lo van Driel, een bevlogen docent, auteur van *Een getekend leven. Reimond Kimpe* (2013) en iemand over wie Peter met lichtjes in de ogen spreekt. Een even epifanische ervaring deed zich voor toen hij op doktersorders 'zes weken plat' moest liggen om een hernia te bezweren in 1985. Hij verloor zich toen o.a. in *De Toverberg* (1924) van Thomas Mann en *Het verdriet van België* (1983) van Hugo Claus, twee polyfone romans van wereldniveau. Toen nam hij een allang sluimerende beslissing, hakte de knoop door om resoluut voor het boekenvak te gaan en zei het onderwijs definitief vaarwel. In 1993 zou hij zich officieel als zelfstandig antiquaar inschrijven bij de Nederlandse Kamer van Koophandel.

Op brocantemarkten en in tweedehandszaken had hij inmiddels heel wat boeken ingekocht en daarmee ging hij in 1990 van start. Dat was nauwelijks twee jaar na de oprichting van *Tiecelijn*, dat toen nog een driemaandelijkse nieuwsbrief was en de aanloop vormde naar het Reynaertgenootschap. 'Daarmee zijn de contacten steeds inniger geworden. Met een lidmaatschap van de Orde van de Vossenstaart, de redactie van het huidige *Jaarboek* en de raad van bestuur tot gevolg.' Maar omdat hij eerder – onder meer in 1979 – al 'eigen' tentoonstellingen had georganiseerd in Hulst en Axel en daar bewerkingen van Streuvels bij waren, was zijn belangstelling voor Reynaertboeken als het ware organisch mee gegroeid.[2] Regelmatige ontmoetingen met dokter Wim Gielen, huisarts in Hulst, gepassioneerd bibliofiel en Goethe-liefhebber,

wakkerden zijn liefde aan voor al wat de *Reynaert* betrof. Hij werkte dan ook graag mee aan groots opgezette tentoonstellingen, onder meer de *Reineke Fuchs*-tentoonstelling van september 1993, tweehonderd jaar na publicatie van Goethes omzetting, in het stadhuis van Hulst. Al Goethe wat de klok sloeg, met een bijzondere catalogus als resultaat: *Johann Wolfgang von Goethe & Reineke Fuchs* (Reynaert Stichting, 1994), een boekwerk dat hij samen met Wim Gielen tot stand bracht en dat door de bekende meubelzaak Morres mee gesponsord werd. Hij heeft achteraf zo zijn bedenkingen bij de kwaliteit van het werk, maar een mijlpaal in zijn persoonlijke Reynaertbeleving is het wel. Zijn collectie vormde ook mee de basis voor *De bibliografie van de Nederlandstalige Reynaertbewerkingen van 1800 tot heden,* uitgegeven door het Reynaertgenootschap in 2004, samen met Rik Van Daele, Willy Devreese en Erwin Verzandvoort.

Intussen heeft Peter een verzameling van ongeveer duizend boeken/banden en veel reynaerdiana (glas-in-loodramen, beeldjes, platen, kaartjes, prullaria allerhande), die onder meer in een vitrinekast zijn ondergebracht. Een muzeale toets die bij een echte antiquaar op zijn plaats is. Een voor de hand liggende vraag is uiteraard die naar bijzondere objecten of uitgaven. Van de befaamde Stijn Streuvels-vertaling uit 1910, met zestien litho's van Bernard Willem Wierink (1856-1939), uitgegeven bij L.J. Veen, Amsterdam, bezit hij drie verschillende versies, waaronder een gedrukt op 'Japans papier' in een donkerblauw marokijnen band (afb. 1) en een op Van Gelder & Zonen in een vollederen band. Edities met een hoge marktwaarde en nog maar zelden te koop. Dat laatste geldt al helemaal voor de Maleise vertaling van *Van den vos Reynaerde* van Streuvels voor de Stichting Volkslectuur. Het boekje komt weliswaar voor in *De bibliografie van Stijn Streuvels* (1972) van Rob Roemans en Hilda Van Assche, onder nummer V17, maar Peter maakt zich sterk dat er hooguit drie exemplaren van bestaan en dat hij wellicht de trotse eigenaar is van het enige exemplaar in privébezit. De volledige titel luidt: *Ditjeriterakan menoeroet "Reinaert de Vos" karangan Stijn Streuvels olèh*

Balai Poestaka (1925), uitgegeven te Weltevreden (Batavia), Drukkerij Balai Poestaka. (afb. 2)

Serie No. 694

SERIBOEDAJA

DITJERITERAKAN MENOEROET

„REINAERT DE VOS"

KARANGAN

STIJN STREUVELS

OLEH

BALAI POESTAKA

DIKELOEARKAN OLEH

BALAI POESTAKA

Afb. 2. De *Reynaert* van Stijn Streuvels in het Maleis (1925).

Hoe hij de hand kon leggen op dit kleinood is een verhaal op zich en het resultaat van wat hij monkelend een 'helder moment' noemt. Na een lange en vruchteloze zoektocht langs bibliotheken en archieven, kwam hij op het idee het antiquariaat 'Gemilang' in het boekendorp Bredevoort – in de Achterhoek van Gelderland – te contacteren. Dat was sinds jaar en dag gespecialiseerd in alles wat met Nederlands-Indië en Indonesië van doen had. Een eenvoudig telefoontje met handelaar Yvo Heller en een, tot zijn verbazing, heel acceptabele prijs deden wonderen. Het kwetsbare boekje werd met de post verstuurd en belandde zo in Peters collectie. Zover hem bekend, bevinden zich alleen nog twee gelijkaardige exemplaren in de Universiteitsbibliotheek van Utrecht. Hoewel deze *Reynaert* op heel slecht papier is gedrukt en lichtjes beschadigd, is deze uitgave hem bijzonder dierbaar. De bank waarop we intussen al meer dan een uur op veilige afstand van elkaar zitten, laat een instemmend geluid horen. We zijn niet met z'n tweeën, maar met z'n drieën, al laat de mysterieuze derde zich nooit zien.

Even dierbaar is hem de editie van Magister Nivardus' *Isengrimus* (1946) in de vertaling van Jozef van Mierlo. Het betreft één van de slechts tien luxe-exemplaren op Van Gelder, met illustraties van Desiré Acket, door hemzelf met de hand ingekleurd (afb. 3). Heel gehecht is hij ook aan de vertaling van *Le Roman de Renart* van de hand van Alexis Curvers

(nr. 2/50). Het gaat om een 'traduction nouvelle', in een luxe-editie die in 1930 verscheen bij Les Editions du Balancier in Luik en gelijktijdig in Maastricht bij Leiter-Nypels, met illustraties van Victor Stuyvaert (1897-1974), befaamd grafisch ontwerper die lange tijd verbonden was aan de Academie van Gent.[3]

Afb. 3. Een door Desiré Acket ingekleurde prent uit de *Ysengrimus* van Jozef Van Mierlo (1946).

Omdat uiteraard niet alle uitzonderlijke publicaties of objecten de revue kunnen passeren, is enige beperking aangewezen. Maar het verhaal over hoe Peter de hand legde op de originele illustraties van Tineke Schinkel kan hier niet ontbreken. Haar werk sierde namelijk Paul Biegels kinderbewerking *Reinaert de vos* (1972), uitgegeven door Uitgeversmaatschappij Holland in Haarlem. Via de met hem bevriende boekhandelaar Rob Bellemans uit Axel kon hij, na haar goedkeuring over de telefoon, met de uitgever afspreken om de originele tekeningen op te kopen. Het leuke is dat sommige niet in het boek zijn terechtgekomen, maar wel in Peters bezit zijn gebleven. En dat voelt vanzelfsprekend behoorlijk exclusief aan. Ook die aanwinst schrijft de verzamelaar graag toe aan een zeldzaam 'helder moment'.

'Misschien', oppert Peter behoedzaam, 'kan er nog eentje bij?' 'Een helder moment?' 'Nee, dat niet', grinnikt hij minzaam. 'Het heeft alles te maken met Camille Huysmans'. Wanneer de naam van die merkwaardige politicus en intellectueel valt, worden de oren gespitst. Een topstuk noemt hij het boekje *Camille Huysmans over Reinaert en Uilenspiegel* (1936), uitgegeven door het Hooger Instituut voor Sierkunsten van Brussel. Om vele redenen. Niet alleen omdat het een eerste genummerde druk betreft – nummer 75 van de in totaal 75 gedrukte exemplaren – maar ook omdat

het om handgeschept antiek Engels papier 'Charles I' gaat. Bovendien bevat het vier handgekleurde houtgravures van Joris Minne (1897-1988), toonaangevend beeldend kunstenaar en intussen wereldberoemd vanwege 'De Fontein der Geknielden' (de zogenaamde 'pietjesbak') op het Emile Braunplein in Gent. De titelprent van Peters boek is door Minne zelf gesigneerd. Hoewel de zon aan haar dagelijkse neergang is begonnen, voelt de Reynaertbank tijdelijk warmer aan.

Iemand die dergelijke papieren kan voorleggen, beschikt ongetwijfeld over een ex libris? Dat is ook zo, maar hij laat er meteen op volgen dat hij het nooit in zijn eigen boeken aanbrengt, wel de initialen 'P.E.' of 'Secundus', de naam van zijn antiquariaat. Een gelatiniseerd rangtelwoord of gewoon Latijn? Peter vraagt me of ik kan raden waar het op slaat. Ik waag een gok en houd het op 'volgens/naar', maar dat is niet helemaal juist, of helemaal niet juist. Secundus verwijst naar Janus Secundus, de zestiende-eeuwse humanistische dichter (1511-1536), die uitsluitend Latijnse verzen schreef en eigenlijk Joannes Everaerts heette. 'Op die overbodige -t na, mijn eigen familienaam', glimlacht Peter. 'En daarnaast betekent 'secundus' ook tweede of tweedehands, en dat leek me perfect voor een boekhandelaar met een passie voor tweedehands- en antiquarische boeken'. Hoewel hij niet graag schoolmeestert, voegt hij eraan toe dat Secundus de auteur is van *Basiorum Liber*, kortweg *Basia* (1535), een bundel liefdesgedichten waaraan Jean Pierre Guépin in 1991 een grondige studie wijdde: *De kunst van Janus Secundus. De 'kussen' en andere gedichten*. Dat Peter zich in de (Nederlandse) literatuur heeft ingelezen, staat buiten kijf.

Het zal inmiddels duidelijk zijn dat zijn horizon ver voorbij de *Reynaert* reikt. Veeleer mijmerend dan verkennend wijst hij graag op zijn L.P. Boon-collectie en de exceptionele figuur die Boon in het literaire landschap altijd is gebleven. Maar misschien nog opmerkelijker is het feit dat hij zowat de hele Jacques Hamelink in zijn bezit heeft, niet alleen alle bundels, essays, boeken en tijdschriftpublicaties, maar ook een intense persoonlijke briefwisseling met de Zeeuws-Vlaamse dichter. Misschien,

denk ik in alle stilte, moet daar eens werk van worden gemaakt, maar ik spreek die vrome intentie niet uit. Hoezeer de literatuur hem ook na aan het hart ligt, in zijn omvangrijke handelscollectie zijn ook oude boeken, prenten, landkaarten, folklore, heemkunde en (lokale) geschiedenis meer dan behoorlijk vertegenwoordigd.

Voor we de Reynaertbank verlaten en de tevoorschijn gehaalde documenten weer de tas in verdwijnen, wil ik weten op welke manier je een dergelijke verzameling bijeen krijgt. Is er een geheimtip? Of blijft het een kwestie van veel lezen, de juiste mensen tegenkomen op de juiste momenten en van enig toeval? 'Jazeker. Maar,' voegt Peter er veelbetekenend aan toe, 'toeval moet ook afgedwongen worden. Wie de marktjes en boekhandels niet afstruint, kan moeilijk iets interessants op de kop tikken. En naar veilingen gaan, uiteraard!' Misschien is dat ook een goede raad voor wie eraan denkt antiquaar te worden? Peter glimlacht breed en zegt, enigszins geheimzinnig: 'Mijn beste tip is gewoon er niet aan te beginnen. Want het is verslavend en kost handen vol geld. En je partner, als je die hebt, moet zich daarin kunnen vinden. Dat was bij mij gelukkig het geval, maar dat is lang niet altijd zo.' Of zijn privécollectie al een uiteindelijke begunstigde heeft? 'Nee, wellicht wordt ze geschonken aan een belangstellende of aan een instelling. Maar voor het zover is, moet ik ze dringend inventariseren.' We staan recht en werpen nog een laatste blik op de Reynaertbank, die op 21 oktober 2018 (opnieuw) plechtig werd ingehuldigd en waarvan de gerestaureerde tekst luidt: 'weetstu waer kriekeputte steet / cuwaert sprac of ict weet'. Zonder het goed en wel te beseffen krijgt Cuwaert hier toch het laatste woord.

Toeval moet ook afgedwongen worden.

NOTEN

1 Zie Peter Everaers, 'Opkomst en neergang van Antiquariaat Merlijn. Herinneringen aan Frans van den Berg, een markante persoonlijkheid', in: *Jaarboek van het Nederlands Genootschap van Bibliofielen*, 2016, XXXIV, Amsterdam, De Buitenkant, 2017, p. 133-159.

2 Peter Everaers, 'Een onbekend item in de Streuvelsbibliografie', in: P.F.W.H. Everaers (samenstelling), *'Reinaert de Vos naar de verschillende uitgaven van het middeleeuwsche epos herwrocht' door Stijn Streuvels en André van der Vossen*, Antiquariaat, Ter Hole, 1997. Het betreft, volgens het colofon, een uitgave 'op geschept papier Van Gelder met watermerk'.

3 Willy Feliers, 'Vijf eeuwen te laat geboren. Reynaertgrafiek van Victor Stuyvaert', in: *Tiecelijn*, 11 (1998) 1, p. 26-33.